

The Role of the Mother in the Moral Education of the Child from Psychological Stand and Imam Musa Sadr Reflections

Ali Ahmadpour^{1*}

1. Associate Professor, Theology and Islamic Studies, Department of Islamic Studies, Faculty of Humanities, University of Mohaghegh Ardabili, Ardabil, Iran.

Citation: Ahmadpour, A. (2024). The role of the mother in the moral education of the child from psychological stand and Imam Musa Sadr reflections. *Journal of Woman Cultural Psychology*, 16(61), 79-92.

<http://dx.doi.org/10.61186/iau.1129147>

ARTICLE INFO

Received: 12.07.2024

Accepted: 08.09.2024

Corresponding Author:

Ali Ahmadpour

Email:

ali.ahmadpour@uma.ac.ir

Keywords:

Child moral education,
Psychological, Imam
Musa Sadr.

Abstract

The purpose of the research was to examine the mother role in child moral education from psychological stand and Imam Musa Sadr reflections. The universe of the research encompassed all psychological texts and articles related to Imam Musa Sadr reflections. The sample enfolded all texts considering mother role in child moral upbringing. The method was descriptive-analytical. To attain data library procedure was processed. The data was analyzed via content analysis. The results indicated that from Bowlby's point of view, the child's personality and behavior are caused by how her/his attachment is formed and the mother is the main factor in the formation of this process. Piaget also believed that moral growth and maturity would be based on cognitive growth and maturity and the change in knowledge would be the source of moral motivation. Also, Kohlberg believed that children acquire moral concepts during their experiences. Imam Musa Sadr also believed that children should be educated based on religious teachings. He reported four methods of education. First, the coach ordinance and prohibition; second, the persuasion of the educated mind and heart; thirdly, paying attention to the appropriate atmosphere and environment of the person or group being trained, and fourthly, a deep transformation in the general attitude towards the universe and life and the connection with the goal of education which is the method of the Holy Quran. From Imam Musa Sadr's point of view, a knowledgeable and believing mother is the cornerstone for the birth of a believing child and based on the mother's personality, the child's strategic vision and emotions are formed. In conclusion, the mother has a great role in the development of moral, cultural, national and religious values of the child.

Extended abstract

Introduction: Imam Musa Sadr is one of the contemporary Muslim thinkers who has paid special attention to the issue of education, so that this importance is evident in his words and works. Although he is not a theoretician in the field of educational issues, he should be considered in the position of someone whose thoughts are rooted in religious and Quranic teachings and who has been successful in educating the young generation. He points out that one of the implementation conditions of correct religion is national and all-round education based on a clear presentation of existence and society. As one of the pillars of the family, the mother has an effective role in education, and her motherly desire is natural and inherent, but unfortunately, today, schools such as humanism interpret it as a kind of limitation of abilities or backwardness, and consider it as service to the family. Accordingly the purpose of the current research was to examine the mother role in moral education of the child from psychological stand and Imam Musa Sadr reflections.

Method: The universe of the research encompassed all psychological texts and articles related to Imam Musa Sadr reflections. The sample enfolded all texts considering mother role in moral upbringing of the child. The research method was descriptive-analytical. To attain data library procedure was processed. The data was analyzed via content analysis.

Results: The results indicated that from Bowlby's point of view, the child's personality and behavior are caused by how her/his attachment is formed and the mother is the main factor in the formation of this process. Piaget also believed that moral growth and maturity would be based on cognitive growth and maturity and the change in knowledge would be the source of moral motivation. Also, Kohlberg believed that children acquire moral concepts during their experiences. Imam Musa Sadr also believed that children should be educated based on religious teachings. He reported four methods of education. First of all, the coach ordinance and prohibition; second, the persuasion of the educated mind and heart; thirdly, paying attention to the appropriate atmosphere and environment of the person or group being trained, and fourthly, a deep transformation in the general attitude towards the universe and life and the connection with the goal of education which is the method of the Holy Quran. From Imam Musa Sadr's point of view, a knowledgeable and believing mother is the cornerstone for the birth of a believing child and based on the mother's personality, the child's strategic vision and emotions are formed.

Conclusions: From Sadr's point of view, the influence of maternal management of women and upbringing by them in the family should be considered. Sadr considers the woman to be the main pillar of the family institution, especially as a mother, and in fact considers the woman to be the mother of the community. According to Sadr, the reason that in the new civilization, the contemporary man, especially the contemporary youth, always feels worried and cannot have humanity, peace, and hope, and is plagued by the hardship of unbelief. has lost getting rid of this ordeal, which threatens the future of the entire civilization, and having faith and believing in the heart depends on the revival of the role of the mother and her maternal education based on religious and Quranic principles. In conclusion, the mother has a great role in the development of moral, cultural, national and religious values of the child.

Author Contributions: Dr. Ali Ahmadpour: Content editing, data collecting, ideation

and designing the general framework, conclusion and correction of the article and corresponding author. The author reviewed and approved the final version of the article.

Acknowledgements: The writer of this article appreciated all those who had been effective in completing this research with their critique and consultation.

Conflict of Interest: In this study, no conflict of interest was reported by the author.

Funding: This study did not receive any financial supports.

نقش مادر در تربیت اخلاقی کودک از منظر روان‌شناختی و اندیشه امام موسی صدر

علی احمدپور^{۱*}

۱. دانشیار، گروه معارف اسلامی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه محقق اردبیلی، اردبیل، ایران.

چکیده

هدف از پژوهش حاضر تبیین نقش مادر در تربیت اخلاقی کودک از منظر روان‌شناختی و اندیشه امام موسی صدر بود. جامعه پژوهش تمامی متون روان‌شناختی و مقاله‌های مرتبط با آثار امام موسی صدر بود. نمونه پژوهش متون مرتبط با نقش مادر در مورد تربیت اخلاقی بود. روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی است. برای گردآوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای جهت متون و منابع مرتبط با موضوع استفاده شد. تحلیل داده‌ها با روش تحلیل محتوی انجام شد. یافته‌ها نشان داد که از دیدگاه بالبی شخصیت و رفتار کودک ناشی از چگونگی شکل‌گیری دلبستگی او می‌باشد و مادر عامل اصلی شکل‌گیری این فرآیند است. پیازه نیز معتقد است که رشد و بلوغ اخلاقی بر رشد و بلوغ شناختی مبتنی است و تحول در شناخت منشأ انگیزه اخلاقی است. هم‌چنین کلبرگ معتقد است که کودکان در جریان تجربه‌های خود به مفاهیم اخلاقی دست می‌یابند. امام موسی صدر هم معتقد است که باید بر اساس آموزه‌های دینی به تربیت کودک اقدام کرد و چهار شیوه تربیت را گزارش می‌کند. اول امرونهی مربی؛ دوم اقناع ذهن و دل متربی؛ سوم توجه به فضای مناسب و محیط فرد یا گروه تربیت‌شونده و چهارم تحول عمیق در نگرش کلی به جهان هستی و زندگی و ارتباط با هدف تربیتی که شیوه قرآن کریم است. از دیدگاه امام موسی صدر، مادر آگاه و مؤمن سنگ بنای تولد کودک مؤمن است و بر پایه شخصیت مادر، بینش راهبردی و عواطف کودک شکل می‌گیرد. در نتیجه‌گیری کلی مادر نقش بسزائی در رشد ارزش‌های اخلاقی، فرهنگی، ملی و مذهبی کودک دارد.

کلیدواژگان: تربیت اخلاقی کودک، روان‌شناختی، امام موسی صدر.

مقدمه

خانواده اولین و مهم‌ترین محیط زندگی کودک است. اولین کسی که با کودک ارتباط برقرار می‌کند مادر او است. پرورش الگوهای رفتاری، فرهنگی-اجتماعی و اخلاقی کودکان ابتدا از طریق خانواده و بر اساس فرهنگ والدین شکل می‌گیرد. والدین به‌ویژه مادر، به عنوان الگو، ارزش‌های دینی، فرهنگی و اجتماعی را به فرزندان خود القا می‌کنند تا در تربیت اخلاقی کودک تأثیرگذار باشند و فرزندان با شخصیت سالم تربیت کنند (Feri & Sutrisno, 2022). برای ایجاد شخصیت قوی و روحیه خوب در فرزند، ایجاد فضایی هماهنگ و پویا در خانواده ضروری است. هنجارهای اخلاقی، فرهنگی و قواعد القاشده در خانواده در کودک ذوب می‌شود به طوری که رفتار او در بیرون آینه‌ای از رفتار در خانواده است، اگرچه در برخی موارد استثناهایی رخ می‌دهد (Abroto & et al, 2022). اهمیت تربیت فرزند، هم از نظر علم‌روان‌شناسی و هم از دیدگاه آموزه‌های دینی اهمیت بسزایی دارد؛ زیرا کودکان و فرزندان آینده‌سازان جامعه هستند. اگر کودکان درست تربیت شوند، جامعه اصلاح می‌شود، در غیر این صورت، تمدنی که در آن فقط علوم مادی به حد تسخیر ستارگان پیش رفته و نیمی دیگر از علوم که مربوط به انسان است به حال کودک بماند، حتماً وضعیت نامتعادلی به وجود می‌آورد که نتیجه منطقی‌اش زیاد شدن ناراحتی‌های روانی است (Sedaqat, 2022).

از نظر Bowlby (1969) روان‌شناس و درمانگر، والدینی که دلبستگی ایمن با فرزندان خود دارند و فرزندان خود را با سبک فرزندپروری مقتدرانه پرورش می‌دهند، کودکان با ظرفیت‌های اجتماعی، عاطفی و اخلاقی فراهم می‌کنند (Moradi Amin & et al., 2015). مادر به عنوان چهره دلبستگی اصلی تأثیر غیرقابل‌انکاری در تحول عاطفی و اخلاقی در کودک دارد. بالبی از فرآیندهایی سخن می‌گوید که طی آن یک پیوند عاطفی در روابط مادر و کودک شکل می‌گیرد و کودک از لحاظ عاطفی به والدین خود دلبستگی پیدا می‌کند و آنچه که برای سلامت کودک ضروری است تجربه یک ارتباط گرم، صمیمی و مداوم با مادر است (Bowlby, 1969). لازم به ذکر است که از تأثیرگذارترین و مشهورترین نظریه‌های تربیت اخلاقی در دوران معاصر نظریه رشد قضاوت اخلاقی ژان پیاژه (Jean Piaget) و لارنس کلبرگ (Lawrence Kohlberg) می‌باشد.

امام موسی صدر هم از جمله متفکران مسلمان معاصر است که به بحث تربیت اهتمام ویژه‌ای داشته است به طوری که در سخنان و آثار ایشان این اهمیت نمایان است. وی با این‌که نظریه‌پرداز در حوزه مسائل تربیتی نیست، اما در جایگاه کسی که اندیشه‌هایش ریشه در آموزه‌های دینی و قرآنی دارد و در تربیت نسل جوان موفق بوده مورد توجه قرار گرفته است. وی یکی از شروط اجرایی دین صحیح را تربیت ملی و همه‌جانبه بر اساس ارائه روشن از هستی و جامعه می‌داند. از دیدگاه امام موسی صدر، فرد به عنوان جزء حقیقی جامعه، از جامعه تأثیر می‌پذیرد و در مقابل بر جامعه نیز اثر می‌گذارد؛ به این معنی که آدمی در تکوین خود، زندگی، فرهنگ خود، برآورده کردن نیازهایش و در همه امور از جامعه اثر می‌پذیرد. برای تربیت فرد صالح، مؤمن و شایسته، به هیچ‌وجه نباید از جامعه غفلت کرد. بنابراین، اسلام که خواهان تربیت فرد است، تلاش می‌کند جامعه‌ای را فراهم آورد که با تربیت، ایمان، اخلاق و کردار او متناسب باشد (Sadr, 2016). جان دیویی (Dewey Jan) معتقد است که زندگی در جامعه و دنیای امروز، کار دشواری است که نیازمند تعلیم و تربیت است تا انسان بتواند به مدد آن دارای ذهنی اجتماعی شود و بتواند در حیات اجتماعی سهیم گردد (Dewey, 1950, Translated by Arianpour, 1962) ماهیت تربیت و ارتباط آن با انسانیت از نظر موسی‌صدر این است که کودک نیازمند است ابتدا خدا را در صورت مادر و سپس پدر و بعد در آموزگار و پزشک ببیند. بر پایه شخصیت مادر است که بینش راهبردی و عواطف اصیل کودک و مفهوم هر چیز در طبیعت و فراتر از آن برای او شکل می‌گیرد (Sadr, 2020). مادر به عنوان یکی از ارکان خانواده در امر تربیت سهم مؤثری دارد و میل مادری او امری فطری و ذاتی است. از جمله اهداف فمینیسم، برچیدن آرمان مادر فداکار بوده است؛ در نتیجه، به‌گونه‌ای تصورناپذیر به زنان برای مادری کردن حق انتخاب داده و علاقه به مراقبت از فرزندان، در معرض چالش‌های جدیدی قرار گرفت (Demarnev, 2002, Translated by Vodjani, 2010).

نگاه به نقش مادری زن که تاکنون یک نقش خانوادگی تلقی می‌شد به عنوان یک راهبرد اساسی برای

ساختن جامعه از نوآوری‌های امام موسی صدر است. اصلی‌ترین نقش زن در خانواده مادری است و عاطفه نامحدود مادری و تقویت تربیت خانوادگی و پشتیبانی از آن به عنوان دو ویژگی مهم مادری، تفسیرکننده نقش اجتماعی زن است. به همین جهت مادر و مادری کردن اساس شکل‌گیری هویت خانواده است (AfsharTehrani & Alipour, 2018). درباره تربیت از دیدگاه امام موسی صدر به صورت کلی مقالاتی به رشته تحریر درآمده است. (Bandalizadeh & et al. (2023 در مقاله‌ای به موضوع «راهبردها و روش‌های تربیت دینی از دیدگاه امام موسی صدر» پرداخته‌اند که بیشتر به شیوه و روش‌های تربیتی اشاره شده است. هم‌چنین (Bandalizadeh & et al. (2022 پژوهشی با عنوان «تبیین اهداف تربیتی از منظر امام موسی صدر بر اساس تحلیل کیفی» انجام داده‌اند که شامل رشد شناختی، رشد جسمی، رشد اجتماعی، رشد عاطفی و رشد معنوی است. (Moridi (2017 به تحقیقی درباره «بازخوانی اندیشه‌های تربیتی امام موسی صدر» پرداخته که دین و ایمان، آزادی و کرامت انسانی، به عنوان ملاک تربیت دینی در اندیشه صدر مورد توجه قرار گرفته است. هم‌چنین (Abdoli (2020 در اثری به «فلسفه تربیتی امام موسی صدر» از جمله شاخصه‌های رفتاری و روش‌های تربیتی او پرداخته است. بدین ترتیب اصلی‌ترین نقش زن در خانواده مادری است و عاطفه نامحدود مادری و تقویت تربیت خانوادگی و پشتیبانی از آن به عنوان دو ویژگی مهم مادری، تفسیرکننده نقش اجتماعی زن است. به همین جهت مادر و مادری کردن اساس شکل‌گیری هویت خانواده است (AfsharTehrani & Alipour, 2018).

با توجه به مطالب گزارش شده، علم‌روان‌شناسی به اهمیت نقش مادر در تربیت کودک و بررسی جنبه‌های مختلف رشد کودکان از جمله رشد اخلاقی، رشد عاطفی، رشد اجتماعی و فرهنگی و رشد جسمی پرداخته است هم‌چنین از نگاه موسی صدر تربیت درست و اهمیت نقش مادر به عنوان مربی در تربیت کودک، زمانی امکان‌پذیر خواهد بود که با توجه به مبانی دینی و فرهنگی، فراهم‌سازی فضای مناسب در جامعه برای صیانت از شخصیت انسانی و دور نشدن مادر از نقش مادری خود می‌باشد. بنابراین هدف پژوهش حاضر، تبیین نقش مادر در تربیت اخلاقی کودک از منظر روان‌شناختی و اندیشه امام موسی صدر بود.

روش

طرح پژوهش، جامعه آماری و روش نمونه‌گیری

روش پژوهش، توصیفی-تحلیلی است. جامعه پژوهش تمامی متون روان‌شناختی و مقاله‌های مرتبط با آثار و نظرات امام موسی صدر بود. نمونه پژوهش متون مرتبط با نقش مادر در مورد تربیت اخلاقی از نظر روان‌شناسی و اندیشه فکری امام موسی صدر بود.

روش اجرا

در این پژوهش، گردآوری اطلاعات با استفاده از روش مطالعه اسنادی و کتابخانه‌ای و به صورت فیش‌برداری از منابع مکتوب، روان‌شناسی و منظومه فکری امام موسی صدر در رابطه با تربیت کودک توسط مادر، جمع‌آوری شد. سپس داده‌ها به صورت تحلیل محتوا مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌ها

در این قسمت با توجه به موضوع پژوهش و اهمیت آن، مهم‌ترین مبانی نقش مادر در تربیت اخلاقی کودک از منظر روان‌شناختی و اندیشه امام موسی صدر در ذیل پرداخته شد:

مبانی تربیت اخلاقی کودک از منظر روان‌شناختی

-نقش مادر در روان‌شناسی و تربیت اخلاقی

در طول تاریخ، کامل شدن انسان با هدف تربیت اخلاقی بود. تربیت اخلاقی و آموزش مفاهیم اخلاقی در

فرهنگ خانواده و مدارس انجام می‌گیرد. امیل دورکیم (Emile Durkheim, 1899) جامعه‌شناس مشهور فرانسوی، اخلاق را صرفاً درونی‌سازی مستقیم هنجارها و ارزش‌های یک فرهنگ خاص دانسته بود. پیازه نظریه‌پرداز شناختی در تقابل با دورکیم، بر این باور بود که محور اخلاق، عدالت است و کودکان به طور طبیعی، صرف‌نظر از این که متعلق به چه فرهنگی باشند، ایده‌آل‌های برابری و مقابله‌به‌مثل را در کنش‌ها و واکنش‌هایشان نسبت به یکدیگر و برای رسیدن به یک تعادل ایده‌آل می‌سازند (Ellrod, 1999, Translated by, Kar amad, 2002).

مهم‌ترین عامل تعیین‌کننده شخصیت افراد در بزرگسالی، رابطه مراقب به‌ویژه مادر با کودک است. تمایل کودک به داشتن رابطه‌ای صمیمی با عده‌ای و احساس امنیت بیشتر در حضور آن‌ها دلبستگی نامیده می‌شود (Has-sanpoor & et al., 2015). از نظر بالبی (Bowlby) یکی از گسترده‌ترین ویژگی‌های قابل تشخیصی که دلبستگی ایمن را پیش‌بینی می‌کند پاسخ‌گویی است. بالبی (Bowlby) هم به رابطه مادر و کودک و دلبستگی یا گره‌های هیجانی پایدار که بین آن دو اتفاق می‌افتد به نقش مادر در پی‌ریزی شخصیت کودک اشاره کرده است و علت بسیاری از روان‌رنجوری‌ها و اختلالات شخصیت را نتیجه محرومیت کودک از رابطه با مادر می‌داند به طوری که کودک از یک رابطه گرم، صمیمانه و باثبات در رابطه با چهره دلبستگی محروم مانده است. در واقع شخصیت و رفتار کودک ناشی از چگونگی شکل‌گیری دلبستگی او می‌باشد و مادر عامل اصلی شکل‌گیری این فرآیند است (Bowlby, 1969). مادران نوزادانی که دلبستگی ایمن دارند، مایلند که به نحوی با ثبات و سریع به سیگنال‌های نوزادشان پاسخ دهند (Berkowitz & Grych, 1998). پاسخ‌دهی مادر به نوزاد از نظر وی تأمین محبت و حمایت، در نظر گرفته می‌شود. ایجاد یک بنیان گرم و مثبت برای تعامل، رشد وجدان و استدلال اخلاقی در کودکان را ارتقاء می‌بخشد و همچنین فضای محبت‌آمیز خانواده و به‌ویژه مادر به عنوان والد مراقب، در شکل‌گیری دلبستگی ایمن و احساس امنیت در منزل نقشی اساسی دارد (Bosliky, 2019). به عقیده کارشناسان، روان‌آزردگی‌ها و اختلال‌های شخصیت، نتیجه محرومیت کودک از مراقبت مادرانه یا عدم ثبات آن است که باعث شکل‌گیری دلبستگی می‌شود. دلبستگی بین مادر و کودک شالوده رشد اخلاقی کودک را در سال‌های آینده پی‌ریزی می‌کند (Devi & et al., 2018). سیستم اکتشافی که ارتباط نزدیکی با سیستم دلبستگی دارد، با ارائه اطلاعاتی درباره محیط، چگونگی استفاده از ابزار، ساخت وسایل، به دست آوردن غذا و برطرف کردن موانع فیزیکی، بقای کودک را تأمین می‌کند و باعث تحول مهارت‌های اجتماعی می‌شود. بنابراین والدین، مربیان و اولیای جامعه آرزو دارند که افراد با اخلاق تربیت کنند تا جامعه‌ای سالم ایجاد شود (Feeney & Karantzas, 2017).

- نظر به‌های روان‌شناسی تربیت اخلاقی

نظریه رشد (تربیت) اخلاقی ژان پیازه

پیاژه چهار مرحله را برای رشد شناختی مطرح کرد که شامل مرحله حسی-حرکتی، مرحله پیش‌عملیاتی، مرحله عملیاتی عینی و مرحله عملیات صوری بود. این مراحل بیانگر رشد و تحول کودکان در استفاده از عملیات منطقی برای حل مسئله‌اند. پیازه تقریباً هم‌عرض رشد شناختی کودک، سه مرحله رشد اخلاقی در کودکان را از هم مشخص کرد که عبارتند از مرحله پیش‌اخلاقی که مقارن مرحله پیش‌عملیاتی است و مرحله دیگر اخلاق دیگر پیرو که مقارن مرحله عملیات عینی و مرحله دیگر اخلاق خود پیرو که مقارن مرحله عملیات صوری در رشد شناختی کودک است. آنچه مشخص است این است که در نظریه قضاوت اخلاقی توالی دوره‌ها از سطح ابتدایی تا رشد یافته‌تر قضاوت اخلاقی، با فرآیندها و دستاوردهای تحول شناختی ارتباط دارد. به عبارت دیگر رشد و بلوغ اخلاقی بر رشد و بلوغ شناختی مبتنی است و تحول در شناخت منشأ اصلی انگیزه اخلاقی در نظر گرفته می‌شود (Piaget, 1932, Translated by Amiri, 2000).

نظریه رشد (تربیت) اخلاقی لارنس کلبرگ

برای کلبرگ عدالت و مساوات نقشی محوری در اخلاق دارد. کلبرگ نشان می‌دهد که کودکان در جریان

تجربه‌های خود به مفاهیم اخلاقی دست می‌یابند. از نظر کلبِرگ ملاک اولیه در رشد اخلاقی و تربیت، استدلال و تعقل اخلاقی است و نه رفتار اخلاقی. از نظر کلبِرگ رشد اخلاقی زمانی صورت می‌گیرد که کنترل اخلاقی از حالت بیرونی به حالت درونی برسد (Haqiqat & Mazyidi, 2008). کلبِرگ برای میزان رشد اخلاقی از معماهای اخلاقی استفاده کرد. مراحل رشد اخلاقی در نظریه کلبِرگ از تنوع بیشتری برخوردار است و سه سطح و در هر سطح دو مرحله و در مجموع شش مرحله رشد اخلاقی را معرفی می‌کند که افراد در طول دوره تحول اخلاقی خود این شش مرحله را در یک توالی ثابت و بدون بازگشت طی می‌کند. در هر مرحله کودک با تعارضات و امیال خود مواجه می‌شود که با بهبود استدلال و تفکر به رفع این تعارضات تفوق می‌یابد و به مرحله بعدی وارد می‌شود. مشخص است که کلبِرگ می‌خواهد کودک را به کمک مربی، در تفکر صوری و شیوه‌های عمومی استدلال اخلاقی ورزیده کند تا او بتواند این روش را در موقعیت‌ها و محتواهای مختلف به کار گیرد. کلبِرگ تأکید می‌کند که در تربیت اخلاقی مورد نظر او، مربی لازم نیست ارزش خاصی را بر مربی تحمیل و تلقین کند بلکه باید کمک کند که قوه استدلال عقلانی مربی ارتقا یابد (Kohlberg & Hersh, 1977).

مبانی نقش مادر در تربیت اخلاقی کودک از منظر اندیشه امام موسی صدر

- روش‌های تربیت دینی و قرآنی از منظر صدر

امام موسی صدر در بحث‌های خود به صورت غیرمستقیم به تأثیرگذاری تربیت اخلاقی کودک در صورت عجین شدن تربیت با بحث‌های روان‌شناختی به‌ویژه روان‌شناسی اسلامی اشاره می‌کند؛ یعنی مربی یا روان‌شناس تربیتی با الهام‌گیری از اصول و فروع دین اسلام و به‌کارگیری آن‌ها در ادبیات تعلیم و تربیت انسانی و ادغام در اصول روان‌شناسی مدرن؛ یعنی همساز کردن دستورات انسان‌ساز اسلام با روش‌ها و تکنیک‌های مدرن روان‌شناسی و برعکس هماهنگ نمودن اصول روان‌شناسی با ابعاد معرفتی، رفتاری و اخلاقی اسلامی یعنی به چالش کشیدن روان‌شناسی مدرن، امروز در پاسخگویی به نیازهای معنوی بشر امروز و فردا؛ یعنی بازسازی هویت و شخصیت انسان امروز و فردا با تغییر و اصلاح ابعاد معرفتی، رفتاری و اخلاقی او؛ یعنی تولید علمی نوین در فرهنگ تربیتی انسان امروز و پرورش متخصصین روان‌شناسی اسلامی به‌عنوان برترین و آخرین رسالت تربیتی الهی که مجهز به ابزار کاربردی علم روان‌شناسی روز می‌باشد (Tabatabaei & Ghaderi, 2017).

امام موسی صدر ابتدا به سه روش تربیت اشاره می‌کند؛ سپس شیوه اختصاصی قرآن که جامع و شامل آن سه روش است را بیان می‌کند و آن را از معجزات اسلام، انقلاب در مفاهیم و تحولی ژرف در نگرش کلی به جهان هستی و زندگی و ارتباط با هدف تربیتی می‌داند. در روش اول، ساده‌ترین و ابتدایی‌ترین شیوه برای تربیت از دیدگاه صدر، امر و نهی مربی است که این شیوه تأثیر محدودی دارد و گاه با پیچیدگی‌ها و مسائل سلبی روبه‌رو می‌شود، به‌ویژه وقتی از خشونت استفاده می‌شود و وضع روانی مربی در نظر گرفته نمی‌شود. در روش دوم به‌کارگیری راه‌ها و ابزارهای متقاعدسازی توسط مربی و سعی در تأثیرگذاری در عقل و دل مربی است تا او را با محبت و دوستی به سوی خود جذب و به هدف متقاعد کند. در روش سوم، توجه به محیط زندگی فرد یا گروه تربیت‌شونده است تا به فضایی برای هدف تربیتی تبدیل شود و جریانی در قبال آن شکل بگیرد که فعالیت تربیتی و متقاعدسازی را برای مربی آسان سازد (Sadr, 2020). یکی از راه‌های متقاعدسازی و تأثیرگذاری در عقل و دل کودک و مربی، گفتگوی محترمانه است. گفتگو یکی از راه‌های اصلی برقراری، حفظ، تنظیم و تعدیل روابط بین افراد جامعه است و رابطه بین والدین و فرزندان یا مربیان و نوجوانان از این مسئله مستثنا نیست. والدین و مربیان باید دریابند که یک طرف این رابطه انسانی، همواره متکلم وحده و طرف دیگر شنونده صرف نیست، بلکه به نوعی ارتباط و تبادل نظر کلامی با طرف مقابل مورد نیاز است. در واقع، ایجاد هم‌کلامی والدین با فرزندان امر لازم است و از آن سو، فرزندان نیز به هم‌گویی با آنان نیاز دارند (Nawabinejad, 2005). امام موسی صدر با بیان اینکه قرآن کریم این سه شیوه را همزمان به کار برده است، شیوه چهارمی نیز به آن‌ها اضافه کرده است که ویژه قرآن و از معجزات اسلام محسوب می‌شود و آن، تحولی ژرف در نگرش کلی به جهان هستی و زندگی و ارتباط با هدف تربیتی است؛ چون قرآن

کریم، با ترسیم تصویری از آفرینش هستی، موجودات آن و زندگی آدمی، می‌کوشد فضایی عام در ذهن انسان پدید آورد تا یقین کند که سعادت، موفقیت و جاودانگی در عمل و پایبندی به رهنمودهای اسلام است. جهان هستی هر فرد یا گروهی که با این قواعد هماهنگ نباشد، طرد می‌کند و سرنوشت آنان نیستی و فراموشی خواهد بود (Sadr, 2020).

- نقش مادر در شکل‌گیری تربیت و شخصیت کودک

والدین به‌ویژه مادر، نقش محوری در تربیت و تعلیم فرزند برعهده دارند و در محیط خانواده به‌عنوان محیط اولیه برای رشد ارزش‌های اخلاقی، ملی، فرهنگی، مذهبی و... عمل می‌کنند. هنجارهای اخلاقی شامل مقرراتی است که بر رفتار انسان در جامعه حاکم است و پدر و مادر را ملزم می‌کند که مسئولیت توضیح دادن به فرزندان خود را در خصوص اصول هدایت‌کننده ارتباطات بین‌فردی، رفتار مناسب با همسالان و بزرگسالان، و رفتار مناسب در محیط‌های مختلف مذهبی، فرهنگی و اجتماعی و خانوادگی را به عهده بگیرند (Vertel & et al., 2024). از دیدگاه صدر مسئله‌ای مهم‌تر از تشکیل خانواده وجود ندارد؛ خانواده بخش مهمی از جامعه بشری است و با جامعه تعامل متقابل دارد. زن شایسته‌ترین فرد برای تربیت کودک و اداره کردن مدرسه اصلی برای پرورش و تربیت عضو جامعه است (Sadr, 2020). در نقش مادری، زن صاحب حق حیات است؛ چراکه فرزندان خود را متولد می‌کند و با عشقی بی‌بدیل آن‌ها را پرورش می‌دهد، ضمن اینکه مادران بیش از همه، عامل انتقال عناصر هویت ملی و افشاندن بذرهای ایمان و اخلاق در فرزندان هستند (Khamenei, 2022). وظیفه مادری، فضیلتی ملکوتی ناشی از عالم قدس است که در وجود انسان تجلی می‌کند و در آن صداقت، مهر و صفا به عالی‌ترین درجه خود می‌رسد. با مادر صفاتی همچون عشق‌ورزی، خلوص گذشت، دوری از شهرت و آسایش همراه است (Borjinjad, 2009). اهمیت وظیفه مادری از وظایف حیاتی دیگر کمتر نیست؛ زیرا مادر فرد را، که به منزله قوام و استحکام جوامع است، تربیت می‌کند. اسلام نیز او را برای پرداختن به این وظیفه تشویق می‌کند (Sadr, 2020). بنابراین مادر نقش مهمی در تربیت و بقای خانواده دارد و به حکم فطرت و طبیعت و بر اساس قانون اسلام، شریف‌ترین، بزرگ‌ترین و با اهمیت‌ترین وظیفه مادر، تربیت فرزند است. رمز مهر مادری، تزریق چاشنی محبت به روح فرزند و ایجاد عاطفه انسانی و اجتماعی است (Motahari, 1999).

از دیدگاه امام موسی صدر اولین کسی که کودک در ابتدای زندگی خود با او مواجه می‌شود، مادرش است. بر پایه شخصیت مادر است که بینش راهبردی و عواطف اصیل کودک و مفهوم هر چیز در طبیعت و فرائد از آن برای او شکل می‌گیرد. منظور امام موسی صدر این است که اگر اوضاع به همین شکل ادامه پیدا کند و والدین و متولیان تربیتی در امر تربیت، تغییر دیدگاه ندهند و الگوهای آرمانی را نادیده بگیرند، مشکل روز به روز حادتر خواهد شد و بحران در نظام خانوادگی و اجتماعی حاکم خواهد شد بچه‌هایی که از محبت و دامن مادر جدا شده و در پرورشگاه‌ها بزرگ شدند، عقده پیدا می‌کنند و به فساد کشیده می‌شوند (Khomeini, 1999).

اولین و مهم‌ترین مبنای روان‌شناختی ارتباط مؤثر والدین با فرزندان در حریم خانواده، نوع نگرش والدین به جهان و انسان است. در واقع، فرد ابتدا نسبت به موضوعی شناخت پیدا می‌کند و سپس نسبت به آنچه شناخته جهت‌گیری عاطفی و انگیزشی اتخاذ می‌کند و در نهایت، بر اساس آن شناخت و آن انگیزش کیفیت رفتار خود را تعیین می‌کند (Ahmadi, 2008). کسانی که معتقدند پدر یا مادر شدن یک مسئولیت الهی یا امری مقدس است در ایجاد ارتباط و حفظ آن به شکل مطلوب و مؤثر نقش فراوانی دارند. امام صادق (ع) می‌فرماید: «خدا بنده‌ای را که فرزند خود را بسیار دوست می‌دارد، مورد رحمت خویش قرار می‌دهد (Mohammadi-Reyshahri, 2000). مسئولیت الهی بودن مادری، یکی از اساسی‌ترین نیازهای انسان پس از نیازهای زیستی، نیاز به محبت است که لازم است والدین، به ویژه مادر، به این نیاز کودک توجه خاص داشته باشند و بدانند پاسخگویی صحیح به این نیاز کودک، اساس و پایه تربیت ایمانی و شخصیت او را تشکیل می‌دهد؛ زیرا ارضای این نیاز کودک، موجب آرامش روانی، امنیت خاطر، اعتماد به نفس، اعتماد به والدین، و حتی سلامت جسمی او می‌شود (Hosseinizadeh & Arafai, 2015).

وظیفه مادری تحت شعاع دوره جدید تمدنی

احساسات یک مادر نسبت به فرزندش احساساتی بسیار عالی و بسیار با شکوه و عظمت است؛ قانون حکیمانه خلقت این احساسات بسیار شدید را به او داده است برای اینکه نظام امور درست شود؛ اگر چنین نبود، هیچ مادری بچه خودش را پرستاری نمی‌کرد. اما تمدن توسعه‌یافته امروزی، متمایل به تضعیف احساسات مادری است (Motahari, 1997). از نظر موسی صدر هم گسست عاطفی و فکری در میان نسل‌های امروزی، محصول و میوه درخت بشر در دوره جدید تمدنی و جوامع مادی‌گرا است که جامعه را بر پایه‌های محسوس و ملموس بنا کردند و از ماوراءالطبیعه غافل شدند و این خلأ ایدئولوژیک، خدای دیگری به نام انسان برای آنان پدید آورد که خود را پرستیدند و زندگی را در همین دنیای مادی خلاصه کردند (Sadr, 2020). این خلأ ایدئولوژیک باعث شد که فمینیسم و برخی دیگر از مکاتب مادی‌گرا، نه تنها خانواده را به عنوان یک نهاد مقدس تحقیر کردند، بلکه ارزش مادری را یک مسئله حاشیه‌ای و غیرمهم تلقی نموده‌اند (Sadeghi Fasaei, 2014). تفکرات فمینیستی، مبتنی بر معرفت‌شناسی مادی و غیرالهی است و در بند هوا و هوس است (Ahmadpour, 2023).

بحث و نتیجه‌گیری

تعلیم و تربیت فرزند صالح، کاری پرمشقت و زمان‌بر است و به همین دلیل در اسلام، فرزندپروری در گام بعد از فرزندآوری، یک مسئولیت سنگین و ارزشمند به حساب می‌آید (Ayatollahi & et al., 2018). در علم روان‌شناسی هم با توجه به اینکه سال‌های اولیه کودکی عامل بسیار مهمی در تکوین شخصیت کودک محسوب می‌شود، والدین به‌ویژه مادر نقش بسیار تعیین‌کننده‌ای در ایجاد و رشد شخصیت کودک به‌عهده دارند (Sedaqat, 2022). بنابراین یکی از مهم‌ترین شاخص‌های بهداشت روانی در مسیر شکل‌گیری شخصیت در کودکان و تربیت صحیح آنان، پیوند محکم میان والدین به‌ویژه مادر و فرزند است. مادر، بیشترین سهم و تأثیر را در زندگی کودک دارد؛ شخصیت و منش مادر و تمام تصمیمات او در فرایند تربیت کودک بر چگونگی تعامل کودک در زندگی آینده تأثیرگذار است و به پرورش یا خمودگی استعدادها و می‌انجامد. تربیت کودک ابزاری مهم برای رشد و اعتلای خانواده، جامعه و نسل‌های بعدی است. اگر والدین به‌ویژه مادران روش‌های صحیحی برای تربیت کودکان داشته باشند باعث موفقیت و تأمین سعادت فردی و اجتماعی آن‌ها می‌شوند (Hebrul & Takshari, 2019). به‌گفته روان‌شناسان، محیطی که تأثیر بسیار زیادی بر روند یادگیری و رشد اخلاقی، آموزشی و فرهنگی کودک دارد، و به عنوان مهم‌ترین منبع تربیت اخلاقی برای کودکان محسوب می‌شود، محیط خانواده است. والدین به‌ویژه مادر اگر نقش اجتماعی، فرهنگی و اخلاقی خود را به نحو صحیح ایفا کنند، می‌توانند شخصیت و اخلاق کودک را به درستی شکل دهند. بنابراین آموزش و تربیت در خانواده در رشد شخصیت، ارزش‌های فرهنگی، ارزش‌های دینی و اخلاقی و مهارت‌های ساده مؤثر است. در این زمینه، فرآیند جامعه‌پذیری و فرهنگ‌پذیری به صورت مداوم رخ می‌دهد (Abroto & et al., 2022). از منظر موسی صدر باید تأثیر مدیریت مادرانه زن و تربیت توسط آنان در خانواده مورد توجه قرار گیرد. وی موفقیت نهاد خانواده را به عنوان یک مسئولیت اجتماعی سنگین بر عهده زن می‌داند و بر همین اساس تحول و تعالی جامعه به سوی کمال به واسطه مقام زن و توانایی مادرانه اوست. موسی صدر زن را به‌ویژه در مقام مادر، رکن اصلی نهاد خانواده می‌داند و در واقع زن را مادر اجتماع می‌داند. اما امروزه برخی با خریداری حس مادری برای کودکان خود و با استخدام خدمتکار و یا مؤسسات و یا دایه، سعی می‌کنند حس مادری تشریفاتی را جایگزین حس مادرانه نمایند. اما محرومیت خانواده و جامعه از مقام زن و مادر و تربیت دینی او، چالش بزرگ تمدن مادی بشری است (Sadr, 2020). بنابراین در منظومه فکری امام موسی صدر، مادر، مفهومی محدود به خانواده نیست بلکه یک مقام هدایت برای جامعه است. بنابراین جامعه و فرد هر دو در یکدیگر تأثیر دارند؛ هم فرد می‌تواند جامعه را بسازد و متحول نماید و هم جامعه در سیستم فکری افراد بی‌تأثیر نمی‌باشد (Saadi & et al., 2021).

سهام نویسندگان: دکتر علی احمدپور: ویرایش محتوا، جمع‌آوری داده‌ها، ایده‌پردازی و طراحی چارچوب کلی،

نتیجه‌گیری و تصحیح مقاله و نویسنده مسئول. نویسنده نسخه نهایی مقاله را بررسی و تایید کرد.
 سپاسگزاری: از تمامی کسانی که با نقد و مشورت خود در تکمیل این پژوهش مؤثر بوده‌اند، کمال تشکر را دارم.
 تعارض منافع: در این پژوهش هیچگونه تعارض منافی توسط نویسنده گزارش نشده است.
 منابع مالی: این پژوهش از منابع مالی برخوردار نبوده است.

References

- Abdoli, M. (2020). *The educational philosophy of Imam Musa Sadr*. Tehran: Scientific and Cultural Publications. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/11664481/%DA%A9>
- Abroto, A., Aninditya, S. N., & Rizka, F. A. (2022). The role of the family in the moral education of children. *Jurnal Basicedu*, 6(2), 2717-2773. URL: <https://doi.org/10.31004/basicedu.v6i2.2507>.
- AfsharTehrani, T., & Alipour, F. (2018). The perspective of the modern civilization of Islam and feminism regarding the position of the mother in the family according to the verses and traditions. *Safina Magazine*, 16(64), 149-157. [Persian] URL: <https://ensani.ir/file/download/article/1582027366-9849-64-8.pdf>
- Ahmadi, M. R. (2008). Psychological foundations of effective communication between parents and children in the family environment. *Marafet Magazine*, 5(104), 18-25. [Persian] URL: <https://lib.eshia.ir/10244/104/5>.
- Ahmadpour, A. (2023). Examining the psychological status of women in Islam and Western civilization based on the intellectual system of the Supreme Leader. *Cultural Psychology of Women*, 14(56), 33-46. [Persian] URL: <https://ensani.ir/file/download/article/652540f9b28d0-10314-56-3.pdf>
- Ayatollahi, Z., Bankipourfard, A.H., Hosseini, Sh.S., Hekmatnia, M., Sayah, M., Mahmoudi, M.J., & Namjoo, B. (2018). *Knowledge of Family and Population*. Qom: Maarif Publishing. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/11423072/%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8>
- Bandalizadeh, F., Rezaei, S., & Imani, M. (2022). Explanation of educational goals from the perspective of Imam Musa Sadr. *Research in Islamic Education and Training*, 30(54), 326-303. [Persian] URL: <https://ensani.ir/file/download/article/1666596996-9785-54-11.pdf>
- Bandalizadeh, F., Rezaei, S., & Imani, M. (2023). Examining religious education methods from Imam Musa Sadr's point of view in education. *Quarterly Journal of Interdisciplinary Strategic Studies*, 13(51), 203-183. [Persian] URL: https://smsnds.sndu.ac.ir/article_2075.html
- Berkowitz, M. W., & Grych, J. H. (1998). Fostering goodness: Teaching parents to facilitate children's moral development. *Journal of Moral Education*, 27(3), 371-391. DOI: [10.1080/0305724980270307](https://doi.org/10.1080/0305724980270307)
- Borjinjad, Z. (2009). Mother's role in raising children. *Tahura*, 6, 210-183. [Persian] URL: <https://>

ensani.ir/file/download/article/20120329150616-5039-35.pdf

- Bosliki, H. (2019). Factors contributing to moral development of children in parent-child relation from a moral psychological view. *Moral Studies*, 2(4), 113-135. URL: https://ethics.riqh.ac.ir/article_12940.html?lang=fa
- Bowlby, J. (1969). *Attachment and loss*. London: The Hogarth Press and Institute of Psycho Analysis. URL: https://mindsplain.com/wp-content/uploads/2020/08/ATTACHMENT_AND_LOSS
- Demarnev, D. (2002). *Mother's instinct about children, love and spiritual life*. Translated by: Azadeh Vodjani. (2010). Qom: Maarif publishing house. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/11640344/%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8>
- Devi, S. M., Masitoh, S., & Bachri, B. S. (2018). The role of mother-child secure attachment and mother parenting styles toward social, emotional and moral development in children aged 5-6 years old. In *2nd International Conference on Education Innovation (ICEI 2018)* (pp. 701-704). Atlantis Press. URL: <https://www.atlantispress.com/proceedings/icei-18/55907593>
- Dewey, J. (1950). *Democracy and Education*. Translated by Amir Hossein Arianpour. (1962). Tehran: Franklin Publishing Institute. [Persian] URL: <https://archive.faraketab.ir/401035-%D9%85%D9%82%D8%AF%D9%85%D9%87>
- Ellrod, F. E., (1999). Contemporary moral education philosophies. Translated by, Hossein Karamad. (2002). *Cognition Journal*, 10(61), 71-85. [Persian] URL: <http://marifat.nashriyat.ir/node/1591>
- Feeney, J. A., & Karantzas, G. C. (2017). Couple conflict: Insights from an attachment perspective. *Current Opinion in Psychology*, 13, 60-64. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.copsyc.2016.04.017>
- Feri, M., & Sutrisno, S. (2022). The role of parents in the moral education of children of primary school age. *POTENSIA: Jurnal Kependidikan Islam*, 8(1), 49-59. DOI: <http://dx.doi.org/10.24014/potensia.v8i1.15099>
- Haqiqat, Sh., & Mazyidi, M. (2008). Studying and evaluating the philosophical background and educational methods of four contemporary moral education approaches. *Quarterly Journal of Religious Thought of Shiraz University*, 8(26), 105-134. DOI: [105-134. 10.22099/JRT.2013.1288](https://doi.org/10.22099/JRT.2013.1288)
- Hassanpoor, A., Asalani, F., & Goudarzi, Z. (2015). Effectiveness of emotional skills training of mothers on reducing insecure attachment and behavioral issues among elementary students in Isfahan, Iran. *Journal of Research in Behavioural Sciences*, 13(4), 625-630. DOI: [20.1001.1.17352029.1394.13.4.15.6](https://doi.org/10.1001.1.17352029.1394.13.4.15.6)
- Hebrul, A., & Takshari, Z. (2019). The role of mother in raising a child. *Islamic Researches of Gender and Family*, 3(5) 23-9. [Persian] URL: http://sgf.journals.miu.ac.ir/article_5221_fe8494d19eed578452cd5918dae3c3f9.pdf
- Hosseinizadeh, S. Araf, A. (2015). *Child rearing*. Qom: Zaytoun. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/11197358/%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8->
- Khamenei, S. A. (2022). *The meeting of different classes of women with the leader of the revolution*.

- 2023/01/04, [Persian] URL: <https://farsi.khamenei.ir/news-content?id=51647>
- Khomeini, R. (1999). *Imam Khomeini's Sahifeh*. Tehran: Imam Khomeini's Writing and Publishing Institute. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1142222/%DA%A9%D8%AA%D8>
- Kohlberg, L., & Hersh, R. H. (1977). Moral development: A review of the theory. in *Theory into Practice*, 16(2), 53- 59. DOI: <https://doi.org/10.1080/00405847709542675>
- Mohammadi-Reyshahri, M. (2000). *Mizan al-Hikma*. Tehran, published by the Islamic Information Center. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1154173/%DA%A9%D8%AA>
- Moradi Amin, M., Moradi Amin, F., & Ganji Nik, M. (2015). Parents' parenting relationship and its role in committing the crime of stealing children. *Hamedan Police Science Journal*, 1(8), 133-149. [Persian] URL: <http://ensani.ir/file/download/article/1614164905-10371-99-48.pdf>
- Moridi, F. (2017). Rereading the educational thoughts of Imam Musa Sadr. *Qur'an and Atrat*, 1, 138-135. [Persian] URL: <https://ensani.ir/file/download/article/1682405504-10664-1401-6.pdf>
- Motahari, M. (1997). *The collection of works of master Shahid Motahari*. Tehran: Sadra. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1112038/%DA%A9%D8%AA%D8>
- Motahari, M. (1999). *Notes of Professor Motahari*. Tehran: Sadra. [Persian] URL: <https://noorlib.ir/book/info/3322/%DB%8C%D8%A7%D8%AF%D8%AF%D8%A7%D8%B4%D8%AA>
- Nawabinejad, Sh. (2005). *Three words about guidance and education of children*. Tehran: Publications of the Association of Parents and Teachers. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1314280/%DA%A9%D8%AA%D8%A7%D8%A8-%D8%B3%D9%87>
- Piaget, J. (1932). *The moral judgment of the child*. Translated by Mohammad Ali Amiri. (2000). Tehran: Ney Publishing. [Persian] URL: <https://www.gisoom.com/book/1171711/%DA%A9%D8%AA%D8%A7>
- Saadi, H., Karimi Nia, M. & Ansari Moghadam, M. (2021). An exploration of the child's behavioral influence from the environment and people from the perspective of psychology. *Journal of New Developments in Psychology, Educational Sciences and Education*, 4(40), 300-314. [Persian] URL: <file:///C:/Users/moaref/Downloads/17052.pdf>
- Sadeghi Fasaei, S. (2014). The challenge of feminism with motherhood. *Journal of Strategic Studies of Women*, 28, 19-43. [Persian] URL: <https://www.magiran.com/paper/showpdf/aadc7b46-0278-4b37>
- Sadr, M. (2016). *Religions serve humanity*. Tehran: Imam Musa Sadr Cultural Research Institute, 4th edition. [Persian] URL: <https://imamsadr.ir/product/%D8%A7%D8%AF%DB%8C%D8%A7%D9%86-%D8%AF%D8%B1>
- Sadr, M. (2020). *Women and society's challenges*. Tehran: Imam Musa Sadr Cultural Research Institute, third edition. [Persian] URL: <https://taaghche.com/book/104779/%D8%B2%D9%86-%D9%88-%DA%86%D8%A7>
- Sedaqat, M. (2022). the role of mother in raising a child with an emphasis on psychology and

- Islamic teachings. *Educational Management Findings*, 2(3), 103-131. [Persian] URL: http://em.miu.edu.af/article_100225.html
- Tabatabaei, S., Ghaderi, F. (2017). Educational psychology and its impact on education. *Quarterly Journal of Psychology and Educational Sciences*, 3(4), 100-108. [Persian] URL: <http://www.uctjournals.com/farsi/archive/psychology/1396/winter/10.pdf>
- Vertel, A., Korolenko, V., Shapovalova, O., Bereziuk, T. (2024). The role of the family in the education and upbringing of children. *Brazilian Journal of Education, Technology and Society (BRAJETS)*. 17(1), 54-64. URL: <https://doi.org/10.14571/brajets.v17.nse1.54-64>

